

УДК 316.334.2

*В.Буткалюк,
кандидат соціологічних наук*

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ СТАНОВИЩЕ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

У статті аналізуються основні показники соціально-економічного становища населення України на основі даних моніторингового дослідження Інституту соціології НАН України, проведеного в липні 2014 р.

В статье анализируются основные показатели социально-экономического положения населения Украины на основе данных мониторингового исследования Института социологии НАН Украины, проведенного в июле 2014 г.

The paper analyzes the main indicators of socio-economic position of the Ukraine's population on the basis of data from the monitoring survey conducted by the Institute of Sociology of the NAS of Ukraine in July 2014.

Ключові слова: *соціально-економічне становище, рівень життя.*

Ключевые слова: *социально-экономическое положение, уровень жизни.*

Keywords: *socio-economic position, standard of living.*

Подолання бідності, поліпшення соціально-економічного становища населення, утвердження принципів людської гідності, справедливості та рівності зафіксовані як ключові завдання розвитку людства в Декларації тисячоліття ООН, що була прийнята як програма для реалізації всіма країнами світу у 2000 р. [1]. Незважаючи на деякі успішні кроки на шляху подолання проблем соціально-економічного розвитку, людство і до сьогодні має дуже багато проблем у цій сфері, що потребують негайного розв'язання. Так, фахівці ООН справедливо відзначають,

що, незважаючи на зростання з 1990 р. валового внутрішнього продукту (ВВП) на душу населення більш ніж удвічі в країнах з низьким і середнім рівнем доходів, і до сьогодні понад 1,2 млрд людей як і раніше живуть у крайній бідності. Найбагатший 1% населення планети володіє 40% світових активів, тоді як половина людства володіє не більше ніж 1% світового багатства [2, р. 1].

Експерти ООН у своїй доповіді за 2014 р. “Забезпечення сталого прогресу людства: зменшення вразливості і формування життєстійкості” відмітили, що сьогодні понад 2,2 млрд людей живуть в умовах багатовимірної бідності або близькі до цього стану. Водночас майже 80% населення світу не мають всеосяжного соціального захисту. Близько 12% (842 млн) страждають від хронічного голоду, а майже половина всіх робітників – понад 1,5 млрд – працюють в умовах неформальної та ненадійної зайнятості [3, с. 2].

Соціально-економічний розвиток нашої країни детермінують як тенденції та проблеми розвитку світової економічної системи, так і внутрішні специфічні характеристики національної економічної політики.

Згідно з даними офіційної вітчизняної статистики рівень безробіття населення працездатного віку (за методологією МОП) у середньому за I квартал 2014 р. в Україні становив 9,3% економічно активного населення [4]. Середньомісячна заробітна плата на липень 2014 становила 3537 грн [5].

Однак для найбільш повного аналізу необхідно поєднувати як об’єктивні, так і суб’єктивні показники соціально-економічного становища населення. Так, згідно з результатами моніторингового дослідження Інституту соціології НАН України (N=1800, 2014) у сім’ях 5,9% респондентів середньоподушний дохід не перевищує половини прожиткового мінімуму, який складає 1176 грн. У сім’ях майже третини респондентів (28,3%) середньоподушний дохід – у межах від 0,5 до 1 прожиткового мінімуму. Середньоподушний дохід у межах 1,5 – 2 прожиткових мінімуми

Розділ другий

мають сім'ї кожного шостого опитаного (15,7%). Лише 4,7% респондентів вказали, що середній рівень доходу на одного члена їхньої сім'ї дорівнює доходу в розмірі від 2 до 2,5 прожиткових мінімумів. 6,1% опитаних відмітили, що на одного члена їхньої сім'ї припадає більше 3 прожиткових мінімумів (тобто більше 3529 грн). 8,3% респондентів не вказали рівень свого доходу.

6,3% респондентів оцінюють матеріальне становище своїх сімей у цілому як злиденне, бідними свої сім'ї вважають 40,1% опитаних, матеріальне становище своїх сімей охарактеризували як "середнє" половина опитаних – 52,2%, заможними свої сім'ї вважає лише 1,1%, багатими – 0,2% респондентів.

Більш повну характеристику соціально-економічного становища українського населення можна отримати, проаналізувавши оцінки населенням матеріального становища їх сімей за останні 2–3 місяці. Так, понад третина респондентів (36,2%) вказали, що доходів їх сімей вистачає лише на продукти харчування. Часто не мають грошей та харчів – інколи жебракують 0,8% українських сімей, не вистачає продуктів харчування – інколи голодують 3,3% сімей. 38,4% респондентів відмітили, що їх сім'ям матеріальних доходів вистачає загалом на прожиття. Водночас робити заощадження можуть лише сім'ї 3,8% опитаних (табл. 1).

Таблиця 1

Оцінка матеріального становища українських сімей за останні 2–3 місяці (N=1800, 2014, %)

<i>Визначте матеріальне становище Вашої сім'ї загалом за останні 2–3 місяці</i>	<i>%</i>
Часто не маємо грошей та інколи жебракуємо	0,8
Не вистачає інколи на харчування – інколи голодуємо	3,3
Вистачає лише на продукти харчування	36,2
Вистачає загалом на прожиття	38,4
Вистачає на все необхідне, але нам не до заощаджень	15,9
Вистачає на все необхідне, робимо заощадження	3,8
Живемо у повному достатку	0,6
Не відповіли на запитання	1,0

Квінтесенцією соціально-економічного становища, викладеною через призму суб'єктивного бачення населенням свого життя, можна вважати показник задоволеності/незадоволеності життям. Так, відповідаючи на запитання “Якою мірою Ви задоволені своїм життям загалом?”, кожен десятий респондент (10,1%) відмітив, що він “зовсім не задоволений” своїм життям. 27,5% респондентів дали відповідь “скоріше незадоволений”, важко сказати задоволений чи ні – 27,2%. Водночас “скоріше задоволеними” своїм життям назвали себе 31,4% респондентів. Цілком задоволеними своїм життям виявились лише 3,8% опитаних жителів України (табл. 2).

Таблиця 2

Задоволеність населення України своїм життям
(N=1800, 2014, %)

<i>Якою мірою Ви задоволені своїм життям загалом?</i>	<i>%</i>
Зовсім не задоволений	10,1
Скоріше не задоволений	27,5
Важко сказати, задоволений чи ні	27,2
Скоріше задоволений	31,4
Цілком задоволений	3,8

Не применшуючи ролі інших факторів, що впливають на задоволеність життям, розглянемо вплив саме матеріальних статків респондентів на цей показник, відштовхуючись від такого соціального стандарту, як прожитковий мінімум (табл. 3).

Результати опитування свідчать про наявність тенденції підвищення задоволеності життям зі зростанням матеріального доходу. Так, найбільша частка респондентів тією чи іншою мірою не задоволених своїм життям (зовсім не задоволені та скоріше не задоволені) – 43,8% – у підгрупі опитаних, середньоподушний дохід сімей яких не перевищує одного прожиткового мінімуму. Серед респондентів, середньоподушний дохід сімей яких перевищує два прожиткових мінімуми, тією чи іншою мірою не задоволених своїм життям виявилось 31,4%.

Таблиця 3

**Задоволеність життям респондентів
залежно від рівня доходу (N=1800, 2014, %)**

Якою мірою Ви задоволені своїм життям загалом?	Розмір перерозподіленого серед членів сім'ї середньоподушного доходу (грн/особу)		
	до 1176 грн (N=616)	від 1177 до 2352 грн (N=738)	від 2353 грн (N=296)
Зовсім не задоволений	12,8	9,1	7,4
Скоріше не задоволений	31,0	26,7	24,0
Важко сказати, задоволений чи ні	26,3	26,8	26,0
Скоріше задоволений	26,1	34,1	37,5
Цілком задоволений	3,7	3,2	5,1

Скоріше задоволеними та цілком задоволеними назвали себе 29,8% респондентів, середньоподушний дохід сімей яких не перевищує одного прожиткового мінімуму. Серед тих опитаних, середньоподушний дохід сімей яких перевищує два прожиткових мінімуми, тією чи іншою мірою задоволеними назвали себе 42,6% опитаних.

Результати опитування свідчать про те, що велика частка населення країни позбавлена можливості задоволення базових життєвих потреб (табл. 4). Так, 42,3% громадян України відмітили, що їм не вистачає роботи, що підходить, необхідної медичної допомоги не вистачає майже половині жителів країни (47,9%). Однією з ключових характеристик рівня та якості життя є здоров'я людини. 41,1% опитаних відмітили, що їм не вистачає здоров'я. Можливості купувати найнеобхідніші продукти позбавлений кожен четвертий респондент України (26,6%), водночас майже вдвічі більша частка респондентів (43,8%) відмітила, що їм не вистачає можливості харчуватися відповідно до своїх смаків. Як відомо, однією з базових потреб людини є потреба в повноцінному відпочинку та проведенні дозвілля. Однак, як свідчать результати моніторингу, всього 16,9% респондентів вистачає можливості повноцін-

Таблиця 4

**Судження українських громадян
стосовно достатності ресурсів (N=1800, 2014, %)**

<i>Чого з наведеного Вам не вистачає?</i>	<i>Не вистачає</i>	<i>Важко сказати, вистачає чи ні</i>	<i>Вистачає</i>	<i>Не цікавить</i>	<i>Не відповіли</i>
Роботи, що підходить	42,3	16,9	28,8	11,9	0,1
Необхідного одягу	19,0	15,4	60,5	5,1	0,1
Хорошого житла	32,9	18,1	45,0	3,7	0,3
Необхідної медичної допомоги	47,9	25,6	21,8	4,5	0,2
Можливості повноцінно проводити відпустку	55,3	18,8	16,9	8,4	0,6
Можливості купувати найнеобхідніші продукти	26,6	21,4	50,0	1,8	0,2
Повноцінного дозвілля	42,4	23,5	26,4	7,4	0,3
Здоров'я	41,1	21,4	36,9	0,6	0
Можливості харчуватися відповідно до своїх смаків	43,8	25,3	27,9	2,7	0,3
Порядку в суспільстві	74,8	17,3	6,3	1,5	0,1
Заощаджень, які б підтримали Ваш добробут хоча б упродовж року в разі тяжкої хвороби, безробіття, майнових збитків	75,9	14,4	7,9	1,3	0,5
Впевненості у власному майбутньому	66,3	21,6	11,1	0,8	0,2

но проводити відпустку, не має такої можливості втричі більша частка опитаних (55,3%). Повноцінно проводити свій дозвіллевий час має можливість лише 7,4% опитаних, не мають такої можливості 42,4% жителів України. 75,9% респондентів відмітили, що їм бракує заощаджень, які б підтримали їх добробут хоча б упродовж року в разі тяжкої хвороби, безробіття, майнових збитків. Вистачає такої можливості всього у 7,9% опитаних.

Важливим показником задоволеності життям є впевненість людини в своєму майбутньому та майбутньому своїх близьких людей. Однак, як свідчать дані опитування, впевненості у власному майбутньому не вистачає 66,3% опитаних, тільки кожний десятий респондент (11,1%) вказав, що йому вистачає такої можливості.

Кожен десятий житель України (10,5%) впродовж останніх 12 місяців був вимушено безробітним, втрачав роботу. 17,1% респондентів відмітили, що за останній рік хоча б раз опинялись у великій матеріальній скруті, коли не було за що купити навіть необхідні продукти. Кожен четвертий житель країни (26,8%) заявив, що впродовж останніх 12 місяців хоча б раз перебував у стані втрати соціального оптимізму, надії на те, що стан у країні зміниться на краще (табл. 5).

Одним із ключових елементів добробуту є впевненість людей у своєму майбутньому та соціальний оптимізм стосовно розвитку своєї країни. Більшість громадян України песимістично дивляться в майбутнє та негативно оцінюють перспективи власного майбутнього та майбутнього країни. При відповіді на запитання *“Як Ви вважаєте, у найближчий рік наше життя більш або менш налагодиться чи ніякого покращення не відбудеться?”* більше третини респондентів (39,9%) висловили впевненість, що ніякого покращення не буде, 22,3% вважають, що життя більш-менш налагодиться, 37,6% респондентів було важко відповісти на запитання. Велика частка респондентів відмічає страхи, пов'язані з погіршенням економічного становища, як основні страхи населення країни. Аналіз отриманих відповідей на запитання *“Як Ви вва-*

Таблиця 5

Ситуації, в яких жителі України перебували хоча б один раз упродовж останніх 12 місяців (N=1800, 2014, %)

<i>Відмітьте, будь ласка, в яких із наведених нижче ситуаціях Вам довелося хоча б раз перебувати впродовж останніх 12 місяців?</i>	<i>%</i>
Втратити соціальний оптимізм, надію на те, що стан у країні зміниться на краще	26,8
Зневіритися в людях, стикаючись із підлістю, зрадництвом	18,2
Опинитися у великій матеріальній скруті, коли немає за що купити навіть необхідні продукти	17,1
Відчувати свою безпорадність перед свавіллям влади	16,9
Пережити тяжку хворобу або смерть близьких	13,4
Втратити віру у свої сили такою мірою, що буквально нічого не хотілося робити	11,1
Втратити роботу, бути вимушено безробітним	10,5
Зазнати тяжкої хвороби, операції	9,0
Потерпіти від якого-небудь злочину (крадіжки, пограбування, нападу, шахрайства тощо)	5,2
Переживати інші тяжкі ситуації	4,4
Звертатися за допомогою до суду, прокуратури, адвоката	4,3
Серйозно конфліктувати з оточуючими	4,2
Втратити великі суми грошей через невдалі комерційно-фінансові операції	2,7
Перебувати у стані, близькому до самогубства	1,3
Жодних тяжких ситуацій за останні 12 місяців я не переживав	34,0
Не відповіли на запитання	0,2

жаєте, чого люди зараз бояться найбільше?” свідчить, що максимальну кількість відповідей отримали такі варіанти: зростання цін – 63%, невиплати зарплат, пенсій тощо – 60,8%, безробіття – 60,2%.

Як свідчать результати моніторингового опитування, життя переважної більшості населення України зводиться до боротьби за фізіологічне виживання, велика частина населення не має можливості задовольнити навіть елементарні потреби. Проблема низького рівня та якості життя більшості населення, масового зубожіння вимагає негайного вирішення та повинна стати головним завданням державних органів влади.

Література

1. *Декларация тысячелетия* Организации Объединенных Наций [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/summitdecl.shtml.
2. *Humanity Divided: Confronting Inequality in Developing Countries*. United Nations Development Programme Bureau for Development Policy. – New York, 2013.
3. *Обеспечение устойчивого прогресса человечества: Уменьшение уязвимости и формирование жизнестойкости: доклад о человеческом развитии 2014*. – ПРООН [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.undp.org/content/dam/undp/library/corporate/HDR/2014HDR/HDR-2014-Summary-Russian.pdf>.
4. *Макроекономічні показники* / Державна служба статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
5. *Економічні та фінансові показники України* / Державна служба статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.